

ЗУСТРІЧ НА ЖИТТЄВІЙ ДОРОЗІ З ПРОФЕСОРОМ ОВСІЙЧУКОМ

Марія ГОРБАЛЬ

Провідна наукова редакторка,
Інститут народознавства НАН України,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: horbal.m@gmail.com

Моє знайомство з професором Овсійчуком відбулось не за досить погідної, ба навіть драстичної ситуації. Річ у тім, що першу книжку, яку до ручили мені редагувати в Інституті народознавства тоді ще АН України, була «Українська писанка». На цю монографію я написали негативний редвисновок і монографію відхилила. Я мала уже 20-літній досвід редакторської праці у видавництві «Вища школа» при Львівському університеті, і, коли перейшла на нове місце праці, мій такий рішучий вчинок базувався на багатолітнім досвіді роботи з науковими виданнями. Українську писанку я бачила як писанку регіональну — лемківську, гуцульську, поліську, подільську тощо, однак монографія базувалась на робках російських учених — Пропп, Клінгер, Іванов, Рибаків, і навіть натяку не було на якусь приналежність до України.

Директор Інституту передав мій редвисновок, як я потім дізналась, Володимир Овсійчуку, заввідом мистецтвознавства, і ми всі троє з автором зустрілись, щоб обговорити проблему. «Саша, — сказав Володимир Антонович. — Ти писав свою кандидатську роботу в Санкт-Петербурзі. Твоя праця колосальна! Але та особа, — вказав на мене кивком голови, — цілком має рацію. Тут нема ніякої приналежності до української писанки. Або пиши про українську писанку, або ж твоя дисертація просто залишиться в архіві».

А вже через деякий час нам знову довелось зустрітись з професором. На той раз — з приводу рукопису монографії самого Володимира Антоновича — «Українське малярство X—XVIII століть. Проблеми кольору».

До того часу я мистецтвознавчої літератури не редагували, а тому невідомі терміни на зразок «предела», «позем», «Деісіс» (чи «Деісус») супроводжувались знаками запитань на полях рукопису, що досить таки нервувало Овсійчука. Скінчилось усе тим, що я зав'язала папку і повернула автору.

За якийсь час викликає мене директор Інституту до кабінету, де сидить мій професор, і каже: «Ну говоріть, Володимире Антоновичу». «Ну що говорити, — каже. — Казала моя редакторка (Людмила Рожкова з «Наукової думки» у Києві), що відредаговано добре, тільки треба їй (тобто мені) дати термінологічний словник з мистецтвознавства». З того часу наші робочі стосунки були прийнятні і плідні.

Але стався такий випадок. Мій кабінет на площі Ринок, 10 сусідував з кабінетом 80-літнього профе-

сора Юрія Гошка, до якого заходив його товариш, професор офтальмології (лікарськими порадами якого я користуюсь дотепер), і вони обидва приходили до мене на обід почастиватися вином, яке робив мій чоловік. Якось я не встигла прибрати зі столу, аж заходить Володимир Антонович, звичайно, що після пар, звичайно, що втомлений.

Що це таке? — питає, побачивши графин з бордовою рідиною.

Та не знаю, треба попробувати, — відповідаю.

О, добре, — каже мій автор, — я собі ще налью.

Звичайно, Володимире Антоновичу.

З того часу наші офіційні стосунки цілком змінилися. Володимир Антонович легко погоджувався з усіма моїми правками, а потім взагалі казав: «Та що там дивитись, я вам вірю». Але сталось ще і таке: сидючи на кріслі в моєму кабінеті якось Володимир Антонович заспівав мурмурандо (із заплющеними вустами) «Місяць на небі, зіроньки сяють». (В нього був прекрасний тенор, чимось подібний до тенора Івана Козловського). Я, також мурмурандо, підхопила своїм глибоким альтом, — і полилась тиха задушевна мелодія з другого поверху на площі Ринок, 10. Потім наш гучний спів не раз звучав в актовій залі Інституту. А якось, пригадую, в різдвяний час, на сходовій клітці вестибюлю Інституту я чекаю директора Степана Петровича Павлюка. Де не взявся Володимир Антонович. «Нова радість стала», — зайшовся співом професор. І наше двоголосся розлилось, відбиваючись до стелі вестибюлю. Тут заходить директор: «Добрий вечір тобі, пане господарю», — перемінює коляду Овсійчук. — Різдвяна радість переповнювала його, торжество Божого Різдва окрилювало. А, головню, те, що він вільно може колядувати в своїй Україні. Бо ж майже все своє життя те українське єство скривав від «пошлятіни» — зрадників-пристосуванців.

Потім наші зустрічі на площі Ринок, 10 були і над його рукописом монографії «Оповідь про ікону» (у співавторстві із Дмитром Крвавичем), і над неперевершеною працею «Олекса Новаківський». Зрештою, усі творіння професора Овсійчука — неперевершені. Це була людина академічних знань, феноменальної пам'яті і блискучого таланту зберегти, відтворити і передати свої знання сучасникам і прийдешнім поколінням України і всього світу.

Якось Володимир Антонович побачив на моєму столі газету «Успенська вежа». Поперегортав сторінки, уважно придивився до заголовків, а потім зупинився на вихідних даних. «О, головний редактор Марія Горбаль! — вигукнув. — Це вона?», — вказуючи кивком голови на мене. «Так, це вона», — відповідаю. «Ну, то похвально!». (В той час в газеті я працювала за сумісництвом). Запитав, який тираж газети, а потім каже: «Ви ж розумієте, яку виконуете місію? Ви ж розумієте, що те, що ви подаєте, читають тисячі людей?».

— Так, Володимире Антоновичу, цілком розумію, і тому прошу вас як майбутнього автора дописів до своєї газети.

І послушний був мій автор. Заходить до мене за для праці над його монографією, а разом витягує надрукований текст і фотографії до цього тексту — до газети. І надзвичайно сумлінний, бо бачить перед собою тисячі людей, які читають його допис. Зараз перечитую і просто захоплююсь професором, Лауреатом Шевченківської премії, доктором мистецтвознавства (так підписувався мій автор під кожною своєю публікацією). Кожне його речення — послання до своїх читачів. Зацитую одне лише речення із допису професора «Титанічна постать Кобзаря»: «Шевченка називають національним пророком: він пробудив зі сну Україну, підняв з колін зганыблений народ, вселив віру в зневірених серцях, зміцнив переконання цілих поколінь, з'являючись в найважчі хвилини історичних випробувань» [2]. Інша його публікація висвітлює тему Богородиці в іконописі XV—XVI ст. — у статті «Естетичний ідеал православ'я» [3].

30 листопада 2000 року «українська земля прийняла у своє лоно великого сина свого народу Микола Бідняка», а вже в грудневому числі газети вийшла стаття професора Овсійчука «Митець Микола Бідняк». Професор продовжує: «Залишившись без обидвох рук, він не склав свого таланту, даного йому Всевишнім, не закопав його, а навпаки, відкрив, розвинув і примножив його, довівши всьому світові велич людського духу. Усе його мистецтво — це вияв великої любові до Бога і до України» [4].

Зрештою, аналізувати Овсійчука-публіциста (зокрема в моїй «Успенській вежі») — це мала б бути окрема тема, що не є метою цієї статті. Зазначу тільки те, що Володимир Антонович дуже підтримував мене у цій сфері діяльності, як і Євген Сверстюк, ре-

дактор київської газети «Наша віра». Євген Олександрович не називав мене на ім'я, завжди казав: «Тримайся, Вежо».

Та триматись було дедалі важче — в уже незалежній Україні. Московські служби, зокрема і московська церква не полишала мрії про подальше панування. Мене проводжали з власного будинку до автобусної зупинки, потім зустрічали, коли я виходила з автобуса і проводжали до місця праці — площі Ринок, 10 — охоронці, яких я вже знала в лице. Насправді налякало те, що 18 липня 1999 р. в під'їзді власного будинку був знайдений мертвим головний редактор львівського радіо «Незалежність» Василь Чудик. Було тривожно, страшно. І коли я це сказала Володимирі Антоновичу, він спалахнув: «Ти ж дивиись. Йй страшно! Йй лячно! А Шевченкові було легко серед тих стерв'ятників?»». А потім зм'як і каже: «Але уважайте».

Не осудив, коли я цю роботу лишила. Розумів.

Нічого не сказав, коли я знову туди повернулась — після смерті Євгена Сверстюка, як його «Наша віра» була на етапі закриття. А якось, зустрівши у вестибюлі Інституту, Володимир Антонович запитав: «А де медаль?»». — Зрозуміла, що прочитав у газеті, що знає. «Ну, — каже, — медаль «Нестора Літописця I ступеня» — це не Шевченківська премія, але похвально».

Він був скромний у похвалі, але в тій скромності було щире глибинне почуття.

Незвичайний це був чоловік, Володимир Овсійчук. Він, як кажуть в народі, «бачив людину наскрізь». Якось ми сидимо поруч в актовій залі Інституту, аж туди заходить одна людина. «Маріє, — притишено вигукнув Володимир Антонович. — Та в нього сіра аура!». Ту сіру ауру він бачив і в багатьох політиків — з екрана телевізора, і дуже обурювався, що така «мразь» в керівних органах чи міста, чи держави. Через те професор відносився до різних людей по-різному.

З великою любов'ю говорив про Людмилу Рожкову, згадувану вже редакторку з «Наукової думки». А коли вона померла — зателефонував мені і з розпачем в голосі майже проплакав: «Маріє! Людмила Рожкова померла!». — Для нього це була невимовна втрата.

По натурі був надзвичайно компанійський і весельчак. Пригадую нашу поїздку до Києва на пре-

Іл. 1. Фото на пам'ять після презентації книжки Патріарха Дмитрія (Яреми) «Іконопис Західної України XII—XV ст.». Зліва направо: Людмила Рожкова, проф. Володимир Овсійчук, мистецтвознавець Кость Маркович, видавець книжки Роман Гера, проф. Роман Василик, наукова редакторка видання Марія Гелитович, редакторка Марія Горбаль. Київ, серпень 2005 року

Іл. 2. Перекус в їдальні перед посадкою на поїзд. Зліва направо: Марія Горбаль, Володимир Овсійчук, Марія Гелитович, Роман Василик. Київ, серпень 2005 року

зентацію книжки Патріарха Дмитрія (Яреми) «Іконопис Західної України XII—XV ст.», яка відбувалась в Національному художньому музеї в Києві на Грушевського, 6 в серпні 2005 року. Нас було шестеро — дві жінки (я, як редакторка книжки, і Марія Гелитович з Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького — наукова редакторка), а решта — чоловіки (іл. 1, 2). Знаючи, що чоловіки канапок не візьмуть в дорогу, ми з Марією Гелитович запаслись на всю компанію, я ще звари-

ла лемківську ябчанку — варені яблука, заправлені сметаною з мукою. Їдемо. Вже б можна і перекусити. Порозливали ябчанку в одноразові стакани. Володимир Антонович передає Костю Марковичу, аж тут поїзд хитнувся, стакан з ябчанкою випадає з рук професора і прямо на штани Костя. Штани повністю залиті густою сметаною, підбитою мукою. Звичайно, притишений регіт, а Володимир Антонович піднімається і каже: «Костю, то через мене, скидай ті свою поштукатурені і бери мої штани, — і став розщипати ремінь». Ну тут сміху вже стримати було годі.

Про професора як надзвичайно веселу, винахідливу та компанійську людину розказувала мені і Стефанія Шабатура (1938—2014), зокрема про їхні поїздки з друзями-митцями (І. Остафійчуком, Д. Крвавичем) в Карпати, наголошувала: «Якби ви знали, який він був розумний, який забавний!».

Для Стефанії Шабатури Володимир Овсійчук був особливо дорогою людиною. 12 січня 1972 р. її — випускницю ЛДПДМ — заарештували, як і багатьох інших працівників ЛДПДМ та літераторів і громадських діячів Львова, зокрема М. Батога, Л. Левицького, І. Геля, Ю. Шухевича, В. Стуса, В. Чорновола, Ірину та Ігоря Калинців — «за антирадянську наклепницьку діяльність» [5]. Слідчий «Постановою про призначення мистецтвознавчої експертизи» призначив Володимира Овсійчука, як відомого мистецтвознавця, написати висновок на один з вилучених гобеленів С. Шабатури «Кассандра», який мисткиня представила на виставку, присвячену ювілею Лесі Українки. Ризикуючи особою своєю, Володимир Овсійчук спробував врятувати С. Шабатуру. Користуючись необізнаністю слідчих, Володимир Антонович на загал негативним висновком про ідейне спрямування, закладене в гобелені, відбувся загальними фразами [5]. Завдяки цьому і вирок для мисткині був «пом'якшений» — усього-навсього п'ять років ув'язнення в таборах суворого режиму та три роки заслання!

Востаннє з Володимиром Овсійчуком ми зустрілись на похороні Бориса Возницького 25 травня 2012 року, його молодшого товариша, побратима, з яким його пов'язували десятки років творчого життя. З Палацу Потоцьких якраз виносили тру-

ну з тілом Бориса Возницького, і я побачила Володимира Антоновича саме в той момент, коли він, 88-літній чоловік, зашпортався, змахнув руками, немов птах крильми, і ледь не впав на землю. Я підхопила його і ми, взявшись під руки, уже йшли за труною обоє. Дорога довга — по цілій Пекарській. Для 88-літньої людини це надзвичайно тяжка дорога, та він виряджав у Вічність свого побратима, того, з ким днювали і ночували у замках, відбудовуючи їх, з ким організовували «у відновленому замку в Олеську експозицію, з ким врятував більше як шістдесят квадратних метрів шедевру пензля видатних художників М. Альтомонте і Ю. Шимоновича «Битва під Віднем», неймовірно знищеного. На його рахунку понад 600 реставрованих творів» [6]. Він виряджав у Вічність свою молодість.

Скромний у побуті, стриманий, або ж, навпаки, щедрий у стосунках (залежно з ким), неперевершено багатющий у своїй творчості — він був зразком українського інтелігента, науковця, вченого, вірного сина свого народу, який любив до глибини душі і за долю якого безмежно страждав. Володимир Овсійчук залишив глибокий слід в мистецькій історії України, увіковічнивши свої знання у численних наукових працях, деякі з них судилось редагувати і мені.

Для мене Володимир Овсійчук — це людина непохитної української позиції, міцна, горда національна твердиня. Він залишив себе у працях на прославу української культури. Таких є мало. Та маємо пам'ятати про них.

1. Патріарх Димитрій (Ярема). *Іконопис Західної України XII—XV ст.* Львів: Друкарські куншти, 2005. 508 с.
2. Овсійчук В. Титанічна постать Кобзаря. *Успенська вежа.* 1996. № 3 (47). С. 5.
3. Овсійчук В. Естетичний ідеал православ'я. *Успенська вежа.* 1996. № 5 (49). С. 5.
4. Овсійчука В. Митець Микола Бідняк. *Успенська вежа.* 2000. № 12 (103). С. 5.
5. Ігнатенко Ольга. Громадсько-політична позиція мистецтвознавця Володимира Овсійчука в повоєнний період (1945—1970-ті рр.). *Народознавчі зошити.* 2014. № 6 (120). С. 1102—1109.
6. Стельмащук Галина. Обдарований Всевишнім. Володимиру Овсійчуку — 100 (до славного Ювілею). *Народознавчі зошити.* 2024. № 6 (180).